

Література:

1. ДСТУ 3966:2009. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. Київ : Держспожив-стандарт України, 2009. 26 с.
2. ДСТУ 4163:2020. Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2020. 22 с.
3. Загнітко А. П. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. Київ : ВЦ «Академія», 2021. 312 с.
4. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. Київ : ВЦ «Академія», 2022. 256 с.
5. Пешков В. Г. Функціонально-стилістичні особливості офіційно-ділового дискурсу. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2019. 198 с.
6. Скребець О. І. Юридична лінгвістика : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 240 с.
7. Тараненко О. О. Синтаксис офіційно-ділового стилю української мови. Київ : Наукова думка, 2020. 214 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-548-8-2>

HYPERPURISTIC TENDENCIES IN THE UKRAINIAN LANGUAGE (CAUSES, EVALUATIONS, CONSEQUENCES)

ГІПЕРПУРИСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (ПРИЧИНИ, ОЦІНКИ, НАСЛІДКИ)

Honcharenko A. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Scientific Secretary
O. O. Potebnia Institute of Linguistics
of the National Academy of Sciences
of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Гончаренко А. В.

*кандидат філологічних наук,
учений секретар
Інститут мовознавства
імені О. О. Потебні
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Докорінні зміни в соціальній дійсності в Україні, що уможливилися з кінця минулого століття, демократизація мовної практики суспільства, соціально-економічна та мовно-культурна глобалізація в житті українського соціуму, посилення прагнень до коригування нормативних засад літературної мови стали ключовими факторами аксіологічної

переорієнтації систем номінативних та стилістичних засобів української мови.

Широке впровадження її в різні сфери життя та зростання кількості її активних носіїв спричинили посилену увагу громадськості до питань культуромовного характеру, змін у правописі, засилля запозичень (переважно з англійської мови) тощо. Далеко за межі середовищ фахівців (мовознавців, журналістів, редакторів) виходить усвідомлення необхідності дистанціювання від наслідків зросійщення та повернення до національної самобутності. Особливої гостроти такі настрої набули в час воєнного протистояння між Україною та Росією. Мовці засуджують українсько-російський суржик, уживання російських покручів, калюк та водночас закликають одне одного уникати слів, спільних із російською мовою, заступати їх відмінними відповідниками. Утім, стихійне прагнення відмежуватися від російського мовного впливу тягне за собою відмову від споконвічних надбань української мови, історично спільних для обох мов одиниць, які мають лише ілюзорну подібність до росізмів. Варто погодитися з думкою про те, що спроби за будь-яку ціну віддалитися від російської очікувано призводять до гіперкоректного відштовхування, коли носії української мови свідомо не вживають певного слова лише на тій підставі, що воно є в російській мові [2, с. 7].

Причини надмірного пуризму цілком очевидні. До помилкового оголошення здавна вживаних українських форм російськими запозиченнями, з одного боку, призводить брак знань про історію розвитку й стандартизації української мови. «На жаль, – зауважує Л. П. Гнатюк, – переважна більшість носіїв сучасної української мови не знає її історії, не підозрює, яку величезну роль відіграла староукраїнська духовна культура в цілому і староукраїнська літературна мова зокрема в історії культури східних слов'ян, а тому часто зрікається своєї мовної спадщини, трактуючи її здебільшого як надбання російської культурної традиції» [1, с. 53]. Водночас дається взнаки потужний та тривалий вплив на українську мову з боку російської мови. «Характеризуючи прагнення до очищення тієї чи іншої національної літературної мови від небажаних іншомовних елементів, – як зазначає О. О. Тараненко, – слід також мати на увазі, що в межах близькостпоріднених – не тільки структурно, а й історично – мов (як, зокрема, в межах східнослов'янських мов [...]) значно посилюються моменти суб'єктивізму, коли носії тих мов, що протягом тривалого часу перебували або й продовжують перебувати під потужним впливом відповідних інших мов, нерідко схильні трактувати спільні для обох цих мов одиниці і явища як належні тільки цим «сильнішим» мовам (у загальному руслі стихійного пуризму) і навіть

більше – усвідомлюючи факт такої незалежної від мовних впливів спільності, все одно визнають за доцільніше поступатися спільним, щоб тільки увиразнити відмінність своєї мови (у межах цілеспрямованого системного пуризму)» [3, с. 678–679].

Як накинуті російські чи суржикові одиниці носії української мови нерідко помилково сприймають низку слів спільнослов'янського чи навіть індоєвропейського походження: *бистрий, видіти, воздух, год, голубий, город, жизнь, зависть, кожа, краска, лож, лучше, мысль, много, оставить, польза, последний, просьба, пчела, спасти, стид, строити, труд, туча, угол, ум, язык* ‘мова’ тощо. Такі слова здебільшого були елементами церковнослов'янської писемної традиції, яку перейняла російська мова і на основі якої до кінця XVIII ст. розвивалася й слов'яноукраїнська (слов'яноруська) мова як варіант староукраїнської мови. Натомість нова українська мова постала на народному підґрунті, втративши деякі спільні зі староросійською мовою назви.

На підтвердження наведемо декілька прикладів уживання гаданих російзмів в пам'ятках української мови, відомих від XIV ст., зокрема й у списках джерел давньокіївського періоду: *быстрый / бистрий / быстрий* ‘швидкий, прудкий’, ‘рясний (про слюзи)’, ‘великий’, ‘проникливий, гострий’, ‘кмітливий, розторопний, спритний’ (СЛУМ 3 : 113–114; Жел. 1 : 26; Гр. 1 : 57); *видѣти / видети* ‘бачити’, ‘відчувати, зазнавати’, ‘ставитися (до кого)’ (ССУМ 1 : 172), *видіти / видети / видеть / видити / видѣти / видѣтъ / відети / відити* ‘бачити’ (СЛУМ 4 : 47–50), *видіти* (Жел. 1 : 73), *видіти* (Гр. 1 : 157); *воздухъ / въздухъ* ‘газоподібна речовина, якою дихають живі істоти’, ‘повітря – простір над землею’ (СЛУМ 4 : 174–175; Жел. 1 : 116; Гр. 1 : 248); *годъ ‘рік’* (ССУМ 1 : 247), *годъ / год / гудъ ‘рік’* (СЛУМ 6 : 246), *год* (Жел. 1 : 147; Гр. 1 : 296); *голубый* ‘голубий (про колір)’ (СЛУМ 7 : 11; Жел. 1 : 150; Гр. 1 : 306); *городъ / город* ‘укріплене місце з оборонними спорудами’, ‘великий населений пункт’, ‘населення міста, фортеці’ (ССУМ 1 : 253; СЛУМ 7 : 38; Жел. 1 : 154; Гр. 1 : 314); *жизнь / жізнъ / жызнъ* ‘існування всього живого’, ‘існування людини від народження до смерті’, ‘спосіб існування людини’ (СЛУМ 9 : 163), *жизнь* (Жел. 1 : 222; Гр. 1 : 484); *зависть* ‘заздрість’ (ССУМ 1 : 372), *зависть / завєсть / завистъ / завист* ‘заздрість’, ‘ревнощі’ (СЛУМ 9 : 228), *зависть* (Жел. 1 : 234; Гр. 2 : 17); *краска* ‘фарба’, ‘колір, барва’ (СЛУМ 15 : 82), *краска* ‘фарба’ (Жел. 1 : 375; Гр. 2 : 300); *кожа* ‘шкіра’ (ССУМ 1 : 484), *кожа* ‘шкіра’, ‘вичинена шуба вбитої тварини’, ‘оболонка, зовнішній покрив плода рослини’ (СЛУМ 14 : 160–161), *ко́жа* (Жел. 1 : 355; Гр. 2 : 263); *лжа / лъжа / льжа, ложъ / лож / ложъ / лъжъ* ‘брехня, неправда’ (СЛУМ 16 : 29, 95), *лжа* (Жел. 1 : 403).

Ці слова досі живуть у народних говорах та просторіччі; їх засвідчує художня класика XIX–XX ст.: *«І хто їй розкаже.. Де милий ночує: чи в темному гаю, Чи в бистрім Дунаю коня напува..?»* (Т. Шевченко), *«Розповідають люди, що виділи на власні очі [машину], і не можуть нахвалитися»* (І. Франко), *«Голубі оченята з-під чорних брів, наче квітки ті, горять – усміхаються»* (Панас Мирний); *«Ходжу-блуджу по городу Великому, великому. Оdkрив би я своє серце, Та нікому, та нікому»* (П. Куліш), *«Старша панна .. з завистю дивилася на його пальці, що, мов божевільні, бігали по клавішах»* (І. Франко), *«Передо мною були просто цятки краски»* (Леся Українка), *«Входе тихо Герасим, а за ним Савка, несе на плечах здоровий мішок з кожів»* (І. Карпенко-Карий), *«Свят, свят, Господь! Замовкни, душе лжі! Він одержимий»* (Леся Українка).

Видаючись мовцям-нефахівцям запозиченнями з російської, ці слова все далі відходять на периферію лексичної системи української мови. При цьому вони поступаються місцем своїм синонімам, серед яких самобутні одиниці становлять відносно невелику частину (пор. *жара – спека, жона – дружина, просьба – прохання*). Натомість питомі форми нерідко заступають назви, перейняті з інших мов, зокрема польської, німецької, латини (пор.: *видіти – бачити, голубий – блакитний, труд – праця, криша – дах, бистрий – швидкий, гвоздь, гвіздок – цвях, лук – цибуля*).

Пуристичні тенденції охоплюють і нормативну нині лексику, пасивізація якої відбувається на наших очах. Спостерігаємо звуження сфери використання слів *держати, жарити, ждати, курити, надівати, лице, чудо* та ін. В узусному вживанні вони зазнають функціонально-маркованої переоцінки, характеризуються низькою активністю і засвідчують перегрупування словникового складу української мови.

Отож, орієнтування на чистоту мовлення актуалізує проблему таврування давньої з походження та функціонування української лексики як російської, хибної оцінки мовних та мовно-культурних надбань минулого.

Література:

1. Гнатюк Л. П. Чому вивчення мови Григорія Сковороди актуальне для українців у XXI столітті. *Дивослово*. 2013. № 5. С. 53–58.
2. Селігей П. О. Лексичне нормування та культуромовні рекомендації очима етимолога (зауваги, роздуми, оцінки). *Мовознавство*. 2024. № 4. С. 3–24.
3. Тараненко О. О. Українська літературна мова кінця XX – першої чверті XXI ст.: стан і тенденції розвитку : вонографія : у 2 частинах.

Частина I : Розділи I–VI. Київ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2024. 888 с.

Джерела:

Гр. – Словарь української мови : у 4 т. / упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958–1959.

Жел. – Малорусско-німецький словар : у 2 т. / уложив Євгеній Желеховський і Софрон Недільський. Львів : з друк. наук. т-ва ім. Шевченка, 1886.

СлУМ – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: у 28 вип. / редкол.: Д. Гринчишин (відп. ред.) та ін. Львів, 1994–2017. Вип. 1–17.

ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. : у 2 т. / редкол.: Л.Л. Гумецька (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1977–1978.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-548-8-3>

**VERBALISATION OF VISUAL IMAGES IN THE TRAVELOGUE
"THE CHARM OF MOROCCO" (1932) BY SOFIA YABLONSKA**

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЗОРОВИХ ОБРАЗІВ У ТРЕВЕЛОЗІ
«ЧАР МАРОКА» (1932) СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ**

Kurushyna M. A.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Postgraduate Student at the Department
of Ukrainian Studies
V. N. Karazin Kharkiv National
University
Kharkiv, Ukraine*

Курушина М. А.

*кандидатка філологічних наук,
доцентка,
доцентка кафедри українознавства,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Здавна людина, яка подорожувала, прагнула зафіксувати емоції, зберегти враження від побаченого, почутого, пережитого. Подорожжя, або мандрівна, література представлена різноманітними жанрами й перебуває у фокусі уваги дослідників різних наукових галузей – літературознавців, мовознавців, істориків, соціологів, культурологів, філософів, мистецтвознавців.

Слід відзначити, що на сьогодні можна спостерігати велику кількість термінопозначень такого типу творів (їх наводить, зокрема,